

Chráněná území

Problém nebo příležitost?

PROGRAM
CEZHRANIČNEJ
SPOLUPRÁCE
SLOVENSKÁ REPUBLIKA
ČESKÁ REPUBLIKA

EURÓPSKA ÚNIA
EURÓPSKY FOND
REGIONÁLNEHO ROZVOJA
SPOLOČNE BEZ HRANÍC

FOND MIKROPROJEKTŮ

Úvod

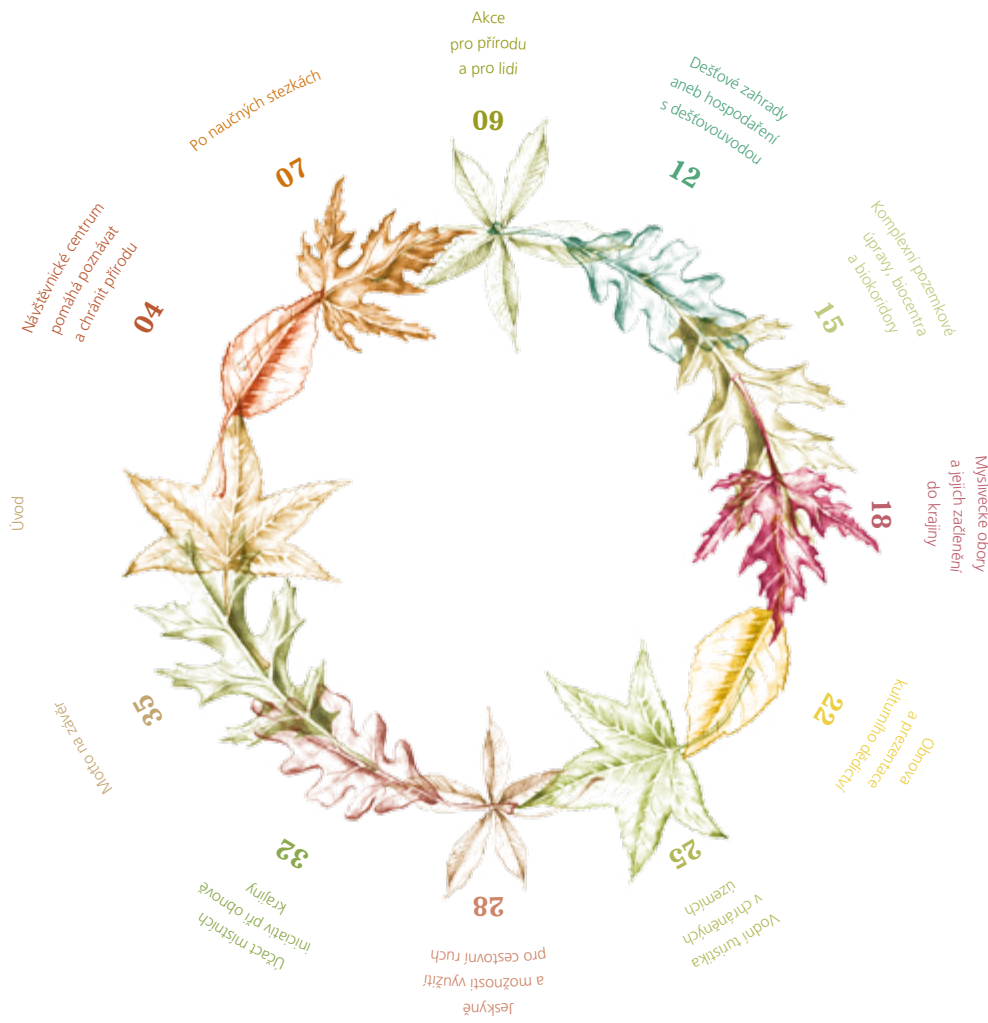
Vážení čtenáři,

dostává se vám do rukou soubor témat a příkladů, které jsou dokladem toho, že ochrana území a rozvoj obcí a regionů mohou být v souladu. Naším cílem bylo vybrat konkrétní projekty a aktivity a předložit vám je k zamyšlení a k inspiraci. Už při jejich hledání a zpracovávání se ukázalo, že na některé z nich nepanuje všeobecně jednotný a pozitivní názor. Přesto jsou tyto aktivity skutečností a je nyní na nás, jakým způsobem se k jejich existenci a zejména budoucnosti postavíme. Jsme velmi rádi, že se při debatách

se starosty na českém i slovenském území vždy projevovala všeobecná snaha o objektivní hodnocení situace a nadhled. Mnohé současné problémy související s ochranou přírody a krajiny se totiž zbytečně vyostřují ve snaze vyřešit vše v krátkém časovém limitu, s nedostatkem informací a někdy s přehnanými obavami z potenciálních škod. Je dobře, že jsou na straně zástupců obcí i na straně představitelů ochrany přírody lidé, kteří mají snahu si případné spory a rozdílné názory vysvětlit a mají zájem o hledání dlouhodobějších řešení. A právě k hledání společné cesty bychom chtěli přispět i touto publikací.

Tato brožura vznikla v rámci projektu CZ/FMP.06/0176 „Chráněná území – problém nebo příležitost?“ spolufinancovaného z prostředků Fondu mikroprojektů, který je součástí Operačního programu přeshraniční spolupráce Slovenská republika–Česká republika 2007–2013.

Projekt byl realizován ve spolupráci s Regionální rozvojovou agenturou ISTER.

Návštěvnické centrum pomáhá poznávat a chránit přírodu

Výchozí podmínky

Krásná příroda a krajina přitahuje pozornost a přirozený zájem lidí. Přijíždějí za odpočinkem, za sportem nebo si jen třeba chtějí oddechnout od ruchu měst a každodenních problémů. O tom, jaký dopad na krajinu a na přírodu budou turisté mít, do značné míry rozhoduje připravenost dané lokality na cestovní ruch. Jedním z vhodných řešení je vytvoření návštěvnického centra. Z dosavadní praxe jsou obecně známa především návštěvnická centra v národních parcích a rozsáhlejších chráněných oblastech. Jedná se často o nákladně vybudované objekty, které mají nemalé nároky na svůj provoz a údržbu. Chtěli bychom vám nyní představit

poněkud jiné řešení, které vychází ze skromnějších podmínek a přitom umožní plnit netradičním způsobem své poslání – zprostředkovávat turistům informace potřebné k návštěvě zajímavých přírodních lokalit. Toto řešení rozvíjí v Lanžhotě, malebném jihomoravském městečku v blízkosti hranic se Slovenskem a Rakouskem, kde se snoubí kulturní tradice s okolní přírodou (www.lanzhot.cz). Na katastru obce se nalézá jeden z nejbohatších přírodních ekosystémů ve střední Evropě – unikátní komplex lužních lesů, který může být pro rozvoj města přínosem. Město proto připravilo koncepci rozvoje šetrné turistiky a vzdělávání, postavenou na jedinečnosti folklóru a přírodních hodnotách lužní krajiny.

Letecký snímek budoucího návštěvnického centra

Způsob řešení

Ve spolupráci s Biosférickou rezervací Dolní Morava, o. p. s., vznikl záměr realizovat místo jednoho velkého projektu více menších doplňujících se projektů. Tento „modulární“ přístup umožňuje postupně budovat jednotlivé navazující součásti a vycházet přitom z reálné finanční situace města a také z jeho vyvíjejících se potřeb. Město zajistilo vlastní pozemky v okolí slepého ramene říčky Kyjovky. Následně byla zpracována celková vize areálu a stanoveny priority jeho budování. Postupně zde bude vznikat přírodní Galerie mistra bobra, bludiště z vrbového proutí, pohled na život pod vodní hladinou, prostor pro aktivity dětí (včetně prolézacího bobřího hradu), naučná stezka a také potřebná doprovodná infrastruktura – stánek s nápoji a informačním servisem, parkoviště pro osobní auta a jízdní kola, stanoviště pro ekovláček k vyjíždkám do lužního lesa. Spolu s vytvářením atraktivního návštěvnického prostoru bude vznikat programová náplň nejen pro toto centrum, ale také pro zrekonstruované městské muzeum s cílem zapojit do celého systému jeho prostory. V budoucnu doplní nabídku aktivit také zpřístupnění kostelní věže pro vyhlídky do okolí a také vytvoření naučné stezky v korunách stromů v lužním lese. Do přípravy projektu se zapojily spolkové i soukromé aktivity navazujících prostorů (rybáři, rybník, včelařství) a Lesy České republiky, s. p. v rámci Programu 2020 LČR (zvláště lesní pedagogika).

Stručné vyhodnocení pozitiv a případných negativ

Nedostatek finančních prostředků pro jednorázové vybudování celého areálu přinesl potřebu změny strategie. Postupné budování umožňuje reagovat na vyvíjející se potřeby turistů a také zohlednit aktuální finanční možnosti města a dalších subjektů. Rozdělení na jednotlivé funkční

Slepé rameno Kyjovky bude součástí návštěvnického centra

moduly vytváří vhodné podmínky pro získávání menších dotací, které s sebou přináší také adekvátně menší nároky na objem peněz nutných pro předfinancování projektových aktivit. Nevýhodou je skutečnost, že celý areál bude vytvářen v delším časovém úseku, což s sebou nese větší nároky na zajištění vhodných návazností a předpoklad zachování politické vůle a podpory předloženého řešení. Pozitivním prvkem je bezesporu zapojení místních spolků do přípravy projektu a zejména do jednotlivých provozních částí návštěvnického centra. Vytvoření návštěvnického centra „pod širým nebem“ snižuje nároky na provoz areálu, na druhou stranu je toto řešení více ovlivňováno počasím.

Ochrana životního prostředí začíná u kvalitní informovanosti, atraktivních metod vzdělání a přiblížení krás přírody poutavým a interaktivním způsobem. Tuto zásadu lze využít nejen v řízeném pedagogickém procesu v rámci návštěvnických programů centra, ale i v rámci rozvoje turistiky jako nosné rozvojové aktivity města.

Po naučných stezkách

Výchozí podmínky

Existence chráněného území nebo příjemného a zajímavého přírodního prostředí na katastru obce vytváří příležitost pro vybudování naučné stezky. Už od dob společného československého státu existuje na obou územích velmi kvalitní značená síť turistických tras, které umožňují tuzemským i zahraničním návštěvníkům poznávat krajinu a jsou vítanou formou aktivního odpočinku. Speciální formou turistických tras jsou právě naučné stezky, kterých je v Česku více než 700 a na Slovensku více než 230. Staly se důležitou součástí turistické infrastruktury a jejich prostřednictvím lze prezentovat přírodní, krajinařské, kulturní nebo např. historické zajímavosti. Informace o naučných stezkách jsou dnes snadno dostupné i na internetu – jako příklad lze uvést portály www.naucnehodniky.sk, www.naucnastezka.cz, www.naucnoustezkou.cz.

Způsob řešení

Naučné stezky mají před „obyčejnými“ turistickými trasami velkou výhodu – nabízejí návštěvníkům nové informace a seznamují je blíže se zajímavostmi prostředí, ve kterém se nacházejí. Tato přidaná hodnota ztraktivňuje pobyt v přírodě všem, kteří chtějí nejen aktivně odpočívat, ale rádi se obohatí o nové poznatky. Jako příklad jsme vybrali přírodovědnou naučnou stezku Lakšárska Nová Ves – Tomky. Nachází se v CHKO Záhorie, je dlouhá 10,5 km a pro návštěvníky je připraveno 9 informačních panelů. Vede nenáročným terénem kolem NPR Červený rybník a seznamuje návštěvníky s životem borových lesů, mokřadů, luk i rybníků. Stezku mohou pěší turisté celoročně absolvovat z obou směrů a pohodlný výlet pro rodiny s dětmi trvá 3–4 hodiny.

Stručné vyhodnocení pozitiv a případných negativ

Naučná stezka Lakšárska Nová Ves – Tomky přispívá k rozvoji cestovního ruchu v malé obci, zejména svým napojením na rekreační oblast Tomky. Hlavním pozitivním přínosem naučné stezky je cílená propagace ochrany místní přírody a poučení návštěvníků. Kromě toho vytváří stezka vymezený koridor, ve kterém se návštěvníci pohybují a nedochází tak k nevhodnému rušení živočichů a poškozování porostů. Naučnou stezku využívají turisté i místní obyvatelé při různých akcích a příležitostech – např. při setkání partnerských obcí, při organizování výletů a pochodů. Tím dochází k vhodnému propojení života obce s poznáváním okolní přírody a vytváření citlivého vztahu k přírodě. Vedle lineárních naučných stezek spojujících dvě místa existují také okružní naučné stezky. Mají výhodu v tom, že se návštěvníci vrací zpět do výchozího bodu – mohou tak dále využít některou z turistických služeb v místě (např. restaurace, muzeum, galerie, prodejny, ubytovací kapacity) a odjet zaparkovaným automobilem. Okružní naučné stezky mohou být kratší (např. NS Perúnska lúka a Mŕtve rameno Lipa ve Skalici o délce 500 m) nebo delší (např. NS Lednické rybníky v blízkosti Lednice dlouhá 15 km). Pro propagaci a využívání naučné stezky je vhodné připravit také jednoduchý letáček s orientační mapkou

a nejdůležitějšími informacemi, které mohou být doplněny i o odkaz na turistické služby v obci a nejbližším okolí. Při vytváření naučné stezky je dobré mít na paměti také její údržbu – nejen výměnu a obnovu informačních tabulí, ale také prostupnost stezky v terénu a nejnnutnější opravy povrchu. O technických podmínkách naučné stezky je praktické informovat návštěvníky předem, zejména rodiny s kočárky a malými dětmi tyto údaje určitě ocení. Na údržbu naučné stezky mohou přispívat provozovatelé místních turistických služeb a další sponzoři – jedním ze způsobů je např. „adopce“ vybraného informačního panelu nebo odpočívadla.

Naučná stezka Perúnska lúka a Mŕtve rameno Lipa ve Skalici

Akce pro přírodu a pro lidi

Výchozí podmínky

Vztah lidí k přírodě se neustále vyvíjí a tento vývoj je do značné míry závislý na míře poznání a na úrovni vědomostí. Naprostá většina lidí má přírodu ráda, i když tento svůj postoj nemusí nijak aktivně navenek projevovat. Mnoho konfliktních situací vzniká spíše z nevědomosti a z neznalosti souvislostí a následků než ze záměrné snahy přírodu a krajinu poškozovat. Proto jsou velmi cenné snahy všech, kteří jsou své odborné znalosti a vědomosti schopni a ochotni předávat dalším – nejčastěji dětem a mládeži. Prakticky ve všech obcích se v průběhu roku objeví v kalendáři akcí nějaká aktivita, které dokládá snahu místních lidí udělat pro životní prostředí a okolní přírodu něco užitečného. Jedná se o akce typu Vítání jara, Otevírání studánek, Ekologická sobota, Den Země a další. Tyto aktivity nejenže pomáhají chránit životní prostředí, ale podporují také sounáležitost mezi obyvateli obce a posilují vědomí společné odpovědnosti za svou obec a její okolí.

Způsob řešení

Předpokladem pro organizování krátkodobých akcí nebo dlouhodobějších kampaní s tematikou ochrany přírody je většinou skupinka nadšenců a vstřícné prostředí v obci. Jedná se téměř vždy o nevýdělečné akce, a proto je vhodná podpora ze strany obce alespoň ve formě zajištění náradí a strojů, případně malého občerstvení. Příkladem takové jednorázové a každoročně se opakující akce může být Vítání jara ve Smolenici, při které se zdobí kraslice, vyrábí píšťalky z vrbového proutí a celkovou atmosféru doplňují živá zvířátka. Oslavu přicházejícího jara a probouzení přírody často v obcích využívají pro velikonoční výstavy, jarní úklidy nebo společné sázení stromků. Další příležitosti představují dubnový Den Země, v rámci kterého např. v obci Trhová Hradská každoročně čistí břehy Malého Dunaje. V některých obcích šli ve svých ekologických aktivitách ještě dál a vybudovali pro tyto účely speciální zařízení – ekocentrum. V obci Nová Lhota v Bílých Karpatech

jedno takové jedinečné místo pro ekologickou výchovu dětí i dospělých stojí. Vybudovali jej v roce 2011 v rámci projektu „Za poznáním přírody“. Ekocentrum Karpaty poskytuje zázemí pro pořádání kurzů a veřejných přednášek zaměřených na environmentální výchovu a vzdělávání jak domácím obyvatelům, tak i všem návštěvníkům regionu. Zájemci z řad škol si mohou výukové kurzy pro své žáky jednoduše vybrat a rezervovat na webových stránkách www.ekocentrumkarpaty.eu. Objekt má kapacitu 40 osob a několik místností a učeben. Vzdělávací programy se uskutečňují v pracovišti Ekocentra Karpaty i venku na loukách, v lese, u potoka, v CHKO Bílé Karpaty. Lektoři ekocentra se snaží o názorné učení a vnímání přírody všemi smysly. Tento způsob výuky je nejen zdrojem zajímavých informací o životě a prostředí rostlin, zvířat i neživé přírody, ale usnadňuje také vytvoření citového vztahu člověka s krajinou. Poslání a filozofii ekocentra nejlépe popisuje jeho slogan: „Chráním to, co mám rád. Mám rád to, co znám.“ Pracoviště Karpaty lze využívat i ve volném čase. Mohou se zde setkávat děti, mládež a dospělí v zájmových aktivitách spojených s osvojováním zodpovědného přístupu k přírodě a ekologicky nakloněných postojů.

Zajímavé prostory pro vzdělávání a ekologickou osvětu vznikly také ve slovenské obci Malé Dvorníky v mikroregionu Klátovské rameno. V rámci slovensko-maďarského

projektu „Spoločné cezhraničné iniciatívy za zachovanie prírodných vzácností a prírodného prostredia okolo Dunaja“ vybudovali v letech 2010–2011 Mikroregionální informační a školící centrum, které poskytuje podmínky pro další vzdělávání o ochraně životního prostředí a přírody nad rámec tradičního školního systému. Pro účastníky kurzů jsou připraveny dvojazyčné školící materiály – tematické programové brožurky prezentující živočichy a přírodní hodnoty oblasti Hanság–Szigetköz–Žitný ostrov. Kromě výukových materiálů zajistili tvůrci projektu také proškolení pedagogů působících v mikroregionu a pro děti připravili výměnné pobyty.

Hledání barev přírody

Stručné vyhodnocení pozitiv a případných negativ

Výhodou jednorázových ekologických akcí je jejich operativnost a většinou také minimální náklady. Mají sice určité omezení dané aktuálním počasím, ale pokud je k dispozici vhodné zázemí (např. kulturní dům, sokolovna) pro případ nepříznivých klimatických podmínek, lze tyto akce úspěšně realizovat. Některé z nich si za dobu své existence už vydobýly svůj věhlas v okolním regionu, který jim zajišťuje dostatečnou účast (např. Cesta rozprávkovým lesem ve Smolenici pořádaná ke Dni dětí). Pro jiné bývá nedostatečná účast významným limitem – zejména při „jarních úklidech“ a „ekologických sobotách“. V každém případě je důležitá dostatečná propagace akce na veřejnosti před jejím konáním, velký význam má ale také následná propagace všeho dobrého, co se na akci povedlo.

Vybudování výukového a školícího ekocentra v obci je významný krok, který s sebou přináší na jedné straně možnost zhodnocení mimořádného potenciálu přírodních zajímavostí, na druhou stranu vyžaduje profesionální přístup ze strany managementu a lektorů a také dostatek prostředků k zajištění jeho provozu. Vzniká tak velmi zajímavý prostor pro rozvíjení spolupráce mezi subjekty v obci a v regionu. Pro návštěvníky území může ekocentrum představovat jeden z klíčových prvků turistické infrastruktury.

Krajina Bílých Karpat

Dešťové zahrady aneb hospodaření s dešťovou vodou

Výchozí podmínky

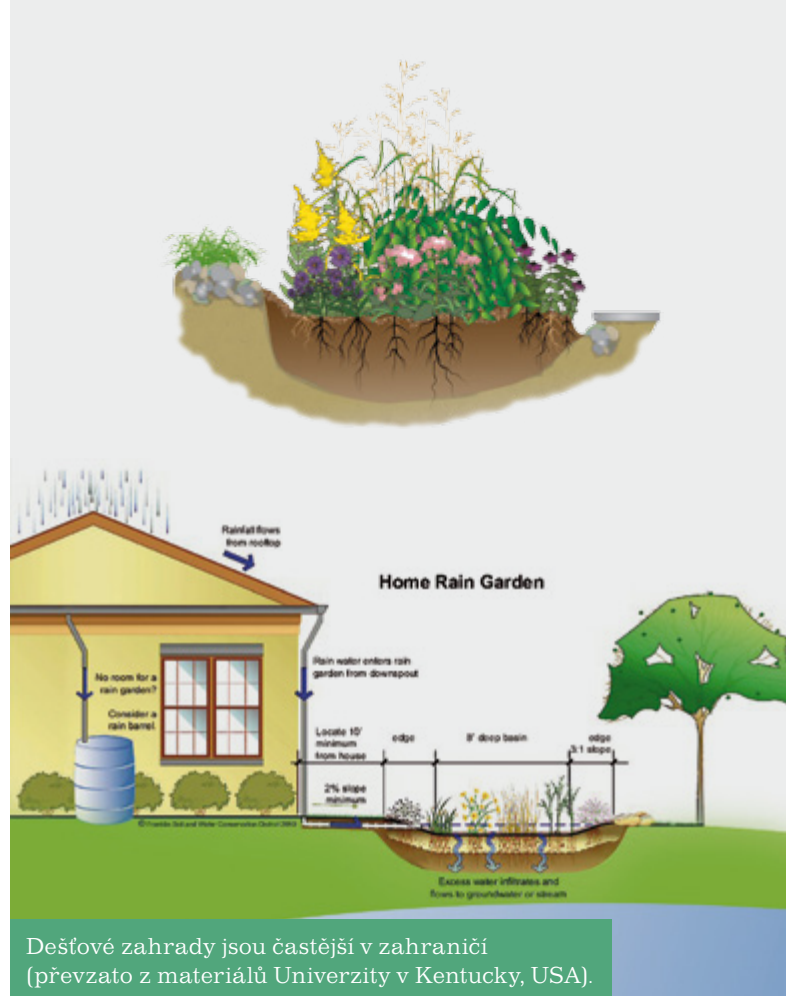
Voda je pro nás a pro všechny živé organismy životně důležitá. Přestože s tímto tvrzením bude jistě každý souhlasit, stačí vyhlédnout z okna a snadno se můžeme přesvědčit o tom, že si tato slova nebereme tak úplně k srdci. Vydlážděné a vybetonované plochy měst, rozlehlá pole bez remízků, narovnaná koryta potoků a řek. Jako bychom dělali vše pro to, abychom se vody zbavili. Přitom dešťová voda může nejen v mnohém prospívat, ale také výrazně škodit – to když je jí mnoho najednou a krajina ji nedokáže zadržet. A právě na jednoduché myšlence

zadržování vody je postaven projekt „dešťových zahrad“, který má svůj původ v daleké Austrálii. Vznikl v Melbourne, které s ohledem na četné zahrady a parky často nazývají „Australským zahradním městem“. Všude na světě se totiž potýkají se situací, kdy vysušená krajina a městské aglomerace nadměrně prohřívají vzduch, ten nad nimi stoupá do velkých výšek a vytlačí mraky do hor. Vlivem toho srážková činnost v horách narůstá a v nížinách naopak klesá. Přesušená krajina není schopna pojmout najednou velké objemy srážkových vod a lidé pak musí čelit následkům mohutných povodní.

Způsob řešení

Snaha přibrzdit odtok dešťové vody a využít ji pokud možno na místě je jedním z principů „dešťových zahrad“. Nejde ale o vytváření jezírek a rybníčků. Dešťové zahrady jsou přirozené nebo uměle vytvořené mělké deprese, do kterých stéká nadbytečná voda z okolního terénu, střech, parkovišť a jiných zpevněných ploch. Rostliny, které jsou v prohlubních vysazené, slouží k filtrování a postupnému odparu dešťové vody. Dešťová zahrada slouží ke zpomalení odtoku vody a umožňuje jí tak vsáknout se lépe do půdy. V té se zachycují různé částice a prach, které následně využívají rostliny a nedochází tak ke znečišťování vodních toků. Dešťové zahrady zlepšují mikroklima v obcích a svou pestrou skladbou kvetoucích rostlin přispívají ke zkrášlení prostor. Vytváří také vhodné podmínky pro motýly a jiný užitečný hmyz.

Ačkoliv jsou dnes dešťové zahrady známy zejména ze zámoří (Austrálie, USA), můžeme se s nimi setkat také ve slovenské obci Ohrady na Žitném ostrově (www.obecohrady.sk). V okolí dětského a sportovního hřiště v centru obce vytvořili několik dešťových zahrad. Jsou osázeny speciální skladbou rostlin, které snesou nejen zamokření 2–4 dny, ale také následné sucho.

Dešťové zahrady jsou častější v zahraničí (převzato z materiálů Univerzity v Kentucky, USA).

Dešťová zahrada v obci Ohrady

Stručné vyhodnocení pozitiv a případných negativ

Oblast Žitného ostrova na juhozápadním Slovensku je důležitou zásobárnou podzemní pitné vody. Tato úrodná nížina je intenzivně zemědělsky využívána, a proto je velmi důležité správné hospodaření s vodou – tedy i zachytávání srážkové vody. Dešťové zahrady v obci Ohrada jsou ukázkou příkladného přístupu k životnímu prostředí. Jsou inspirací pro majitele rodinných domů a pro další obce. S ohledem na to, že pro dešťové zahrady lze úspěšně využívat přirozené terénní deprese, nemusí být náklady na jejich vytvoření vysoké. Koncept dešťových zahrad umožňuje mnoho variantních řešení, záleží na místních podmínkách a na estetickém cítění jejich tvůrců. Zajímavé nápady a náměty lze najít např. na webových stránkách k projektu dešťových zahrad v Melbourne, kde je registrováno více než 8400 dešťových zahrad www.raingardens.melbournewater.com.au.

Komplexní pozemkové úpravy, biocentra a biokoridory

Výchozí podmínky

Na katastru každé obce se nachází větší nebo menší lokality se zachovalými přírodními společenstvy. Často se jedná o poslední útočiště rostlinných nebo živočišných druhů, které se v krajině dříve běžně vyskytovaly. Nicméně vývoj hospodaření v krajině, proměny životního stylu a nároků obyvatel, využívání chemických ochranných prostředků v zemědělství i změny vlastnictví pozemků – to vše se na tváři krajiny a její druhové rozmanitosti zásadním způsobem podepsalo. Snahy o co nejefektivnější zemědělské hospodaření si vynutily scelování pozemků a dříve pestrá mozaika krajiny se za pár desetiletí změnila v kulturní step. Negativní dopady těchto změn na sebe nenechaly dlouho čekat – dostavila se větrná a vodní eroze, během

kterých byly nejcennější části úrodné ornice odnášeny větrem nebo vodou. Odvodňování krajiny melioračními rourami a narovnávání koryt vodních toků postupem času způsobily poruchy přirozeného vodního režimu a s ním spojenou nestabilitu celého ekosystému s ničivými následky bleskových povodní. Tak jako byly dříve vynakládány nemalé částky na „podmaňování si přírody“, jsou dnes významné finanční prostředky směřovány na nápravu nevhodných zemědělských opatření a na to, abychom vrátili venkovskou krajinu opět do stavu, kdy bude poskytovat svým obyvatelům obživu a zázemí pro plnohodnotný život. Krajinotvorné aktivity podporuje také česká daňová legislativa, která vybrané pozemky (např. zvláště chráněná území, lesy zvláštního určení, remízky a větrolamy) vyjímá z předmětu daně z pozemků nebo je od této daně osvobozuje.

Způsob řešení

Jednou z důležitých nástrojů pro úspěšné navracení života do krajiny jsou pozemkové úpravy. Jejich cílem je obnovit osobní vztah lidí k půdě a krajině a vyvážit jej s veřejným zájmem o zvýšení kvality života na venkově. Naplnění tohoto cíle předpokládá vypořádání majetkových vztahů, scelování a zpřístupňování pozemků jejich vlastníkům. Jedná se o složitý, časově a finančně náročný proces. Jeho zvládnutí ale představuje obrovský impuls pro další rozvoj obce a celého katastru. Dobrým příkladem může být jihomoravská obec Blatnička (www.blatnicka.cz), ve které byly v rozmezí let 2001–2007 připraveny a realizovány komplexní pozemkové úpravy. K úspěšnému zvládnutí

Sady v okolí Blatničky

celého procesu významně přispěla cílevědomá snaha vedení obce o obnovení zanedbané a poničené krajiny a o ochranu půdy a vodních poměrů v území. Počáteční nedůvěru obyvatel obce a obavu ze změn se nakonec podařilo překlenout a s využitím dotací se podařilo dospět do stavu, kdy byly např. vyčleněny nejvhodnější pozemky pro zemědělské hospodaření, pro výsadbu vinic a soukromých sadů (jako součásti protierozních opatření) a současně bylo možné uskutečnit také výstavbu společných zařízení. Kromě cest, suchých poldrů, vodotečí, mokřadů a dalších krajinných prvků bylo možné začít na vzniklých obecních pozemcích postupně budovat prvky územního systému ekologické stability (ÚSES). Hlavním smyslem ÚSES je posílit ekologickou stabilitu krajiny zachováním nebo obnovením stabilních ekosystémů a jejich vzájemných vazeb. V praxi to znamená výsadbu biokoridorů, vytváření biocenter a tzv. interakčních prvků (např. doprovodné zeleně podél komunikací). V Blatničce byly obnoveny rybníky a u největšího z nich vytvořeno zázemí pro společné obecní akce. Zajímavou proměnou prošlo i koryto potoka Svodnice protékající středem obce. Celkem 3 500 betonových panelů, kterými bylo v minulosti koryto vydlážděno, bylo po špatných zkušenostech s povodněmi nahrazeno velkými a pevně do sebe zaklesnutými kameny v březích. Odtok vody se zpomalil a Svodnici se vrátila přírodě blízká a esteticky mnohem přijatelnější podoba.

Stručné vyhodnocení pozitiv a případných negativ

Uskutečnění komplexních pozemkových úprav umožnilo obci nové uspořádání pozemků, jednoznačné určení vlastníků a s tím spojenou údržbu pozemků. V Blatničce následně dospěli i k tomu, že obecní pozemky s ovocnými stromy podél cest, mezemi, travními porosty a ornou půdou „rozdělili“ mezi zájemce z řad místních obyvatel, kteří si za údržbu daného pozemku a stromů mohou ponechat vzniklou úrodu. Obec tak významně šetří na nákladech za údržbu svých pozemků a veřejných ploch. Kosení a údržbu biocenter a biokoridorů řeší obec externě na základě smlouvy.

Podobných příkladů úspěšného vytváření biocenter a biokoridorů lze nalézt v obcích a městech celou řadu. Často jsou vedeny snahou o zmírnění následků vodní eroze a prvky ÚSES obce vytvářejí jako součást protierozních opatření. Ve slovenské Skalici k těmto „tradičním“ funkcím biocentra přibyla ještě jedna zajímavá skutečnost – tamní biocentrum bude sloužit jako ukázkový sad s různými druhy původních ovocných dřevin. Výsadba mladých stromků proběhla v roce 2012 a spolu s nimi byl v biocentru vytvořen pro návštěvníky i jednoduchý přístřešek. Na informačních tabulích se zájemci dozvědí zajímavosti

o biocentru i o okolní přírodě. Toto „ovocné“ biocentrum přináší netradiční poučení svým návštěvníkům, ale přispěje významně také ke zlepšení nabídky potravy pro volně žijící druhy živočichů (zejména ptáky). Z dnešní volné krajiny v Česku i na Slovensku totiž postupně mizí tradiční ovocné aleje a soliterní ovocné stromy, které živočichům poskytovaly obživu. Zejména ptáci pak hledají potravu v sadech a vinicích, což vyvolává konflikty a „zasvěcené“ diskuse o přemnožených druzích.

Biocentrum ve Skalici

Myslivecké obory a jejich začlenění do krajiny

Výchozí podmínky

Společenská situace po roce 1989 byla impulsem pro změny vlastnictví pozemků, které se promítly do krajiny a života místních lidí. Zánik jednotných zemědělských družstev a vznik jiných forem zemědělských společností se ale na způsobu obhospodařování krajiny příliš neprojevil – nadále totiž přetrvává situace, kdy je většina půdy obdělávána podniky na základě nájemního vztahu. Současní vlastníci malých parcel nemají zájem o hospodaření na zemědělské půdě, a proto ji dále pronajímají. Často ani není v terénu rozeznatelná hranice jejich parcel, neboť jsou součástí rozsáhlého pole. Na menší části pozemků hospodaří opět jejich vlastníci. Pokud se jedná o zemědělské hospodaření, je většinou místními lidmi všeobecně přijímáno

samozejmě a prakticky bez povšimnutí (až na situace, kdy je např. při bouři kvůli kukuřici pěstované na svahu zaplavena bahnem část obce). Jiná situace ale může nastat v okamžiku, kdy se rozsáhlejší zemědělské nebo lesní pozemky stanou vlastnictvím jednoho majitele a ten se na nich rozhodne realizovat mysliveckou oboru. Obora totiž s sebou přináší nutnost oplocení pozemků, což přináší náhlou změnu v zavedených místních poměrech a s ní i rozdílné názory. Samotný vznik obory je spojen se splněním řady podmínek a také oborní chov zvěře má svá pevná pravidla zakotvená v legislativě. Přesto vznik některých obor provázely vypjaté emoční situace, negativní mediální kampaně a vyostřená jednání. Obce, na jejichž katastru takové rozsáhlé obory leží, obvykle nezůstávají stranou těchto konfliktních situací a zapojují se do jejich řešení.

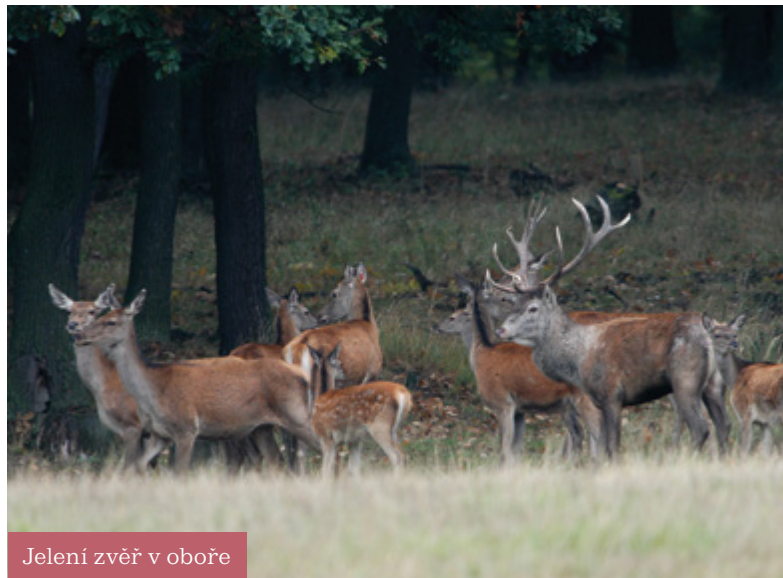

Způsob řešení

Své zkušenosti se vznikem rozsáhlé myslivecké obory mají např. obce Radějov a Lednice. V Radějově vznikla myslivecká obora Lesů ČR, s.p. v roce 1989, od roku 2010 jsou pozemky spolu s oborou v soukromém vlastnictví. Obora se nachází v Chráněné krajinné oblasti Bílé Karpaty a v Evropsky významné lokalitě Natura 2000 Čertoryje, má rozlohu 1565 ha a z větší části ji tvoří listnaté lesní porosty. Přibližně 200 ha rozlohy zaujímají původní bělokarpatské louky. Je zde chována daňčí a jelení zvěř a v této souvislosti místní lidé i zástupci ochrany přírody kritizovali především nadměrné vypásání luk se vzácnými orchidejemi. Spor došel dokonce tak daleko, že ohrožené chráněné lokality byly ochránci přírody uvnitř obory oploceny. Ačkoliv řada lidí kritizovala především způsob převodu pozemků státu do soukromých rukou, za největší problém považuje veřejnost omezení přístupu do obory a pohybu v ní (např. zrušení některých přelezů u vstupních bran). V současné době je v oboře zřízena značená stezka, po které se návštěvníci mohou pohybovat. Na oboru jsou mezi zástupci okolních samospráv, místními obyvateli i ochránci přírody stále rozdílné názory. Existují ale snahy o nalezení společně přijatelného řešení, což dává do budoucna naději na uklidnění situace a hledání možných forem spolupráce.

S podobným odmítavým přístupem ze strany místních obyvatel a některých ochránců přírody se musel vyrovnávat také majitel nově vzniklé obory Obelisk, která se rozkládá na 450 ha jím vlastněných pozemků na katastru několika obcí (Lednice, Rakvice, Přítluky, Podivín). Je zde chována jelení, dančí a srnčí zvěř. Jedná se převážně o zemědělské pozemky s ornou půdou a částečně o lesní pozemky. Oplocení rozsáhlého území obory vyvolalo vlnu odporu mezi obyvateli v sousedních obcích a bylo kritizováno a napadáno u různých orgánů. Majitel obory spolupracoval od počátku vzniku obory s odborníky (např. z Mendelovy univerzity v Lednici) s cílem popsat stávající stav území, navrhnout vhodná revitalizační opatření krajiny a sledovat postupný vývoj a dopady na rostlinná a živočišná společenstva. Na místech bývalých mrtvých ramen řeky Dyje vytvořil nové mokřadní biotopy a vodní plochy, část orné půdy přeměnil zpět na trvalé travní porosty, vysazuje původní dřeviny. Cílem je uvést zdejší krajinu do podoby, jakou měla před regulací řeky Dyje v 70. letech minulého století. Oblast slouží také jako záchytný poldr pro případ mimořádných povodňových situací.

Část území obory leží v EVL Natura 2000 Niva Dyje, jsou zde maloplošná chráněná území a vyskytují se zde chráněné druhy rostlin i živočichů (v roce 2012 zde dokonce úspěšně vyhníždili vzácní orli královští). Větší část těchto soukromých pozemků je nyní veřejnosti nepřístupná. Pro pěší a cyklisty je ve dne obora přístupná po tzv. Přítlucké aleji k Obelisku (jedné z památek Lednicko-valtického areálu) a dále kolem přírodních památek Květné jezero a Kutnar.

Stručné vyhodnocení pozitiv a případných negativ

Změna vlastnictví rozsáhlých pozemků a tím spojená práva a představy nových majitelů narážejí někdy na nepochopení a nesouhlas místních lidí. V některých případech stojí za odporem spíše závist a nepřejicnost, kterou se snaží skrýt za ušlechtilé vyhlížející argumenty ochrany přírody a krajiny. Mnohdy může jít o oprávněné obavy, nicméně v každém případě je na místě snažit se oprostit od emocí a osobních antipatií a přijmout realitu vzniklé situace. Pokud se podaří udržet kultivovanou komunikaci mezi zúčastněnými stranami, lze se zcela jistě postupem času dobrat k přijatelnému řešení. Mediální přestřelky, petice a osobní útoky atmosféru spolupráce nenavodí. Vhodnější je spíše věcné řešení problematických situací s odbornými podklady a argumenty. Negativním jevem obor je skutečnost, že se oplocením rozsáhlých území omezuje prostupnost krajiny. Lidé i volně žijící zvířata se tak musí přizpůsobovat stanovenému režimu obory. Lze v něm ale vždy vytvořit vstřícné podmínky a umožnit tak alespoň pohyb návštěvníků. Nezbyvá než respektovat skutečnost, že vlastník pozemků má do značné míry právo určovat, co se na jeho území děje a jak zde hospodaří (samozřejmě v souladu s platnou legislativou). Uzavřené obory na druhou stranu mohou vytvářet vhodné podmínky pro vývoj přírodních společenstev a ty jsou

pak vizitkou a chloubou každého dobrého hospodáře (viz např. výše zmiňované hnízdění velkých dravců). Je také na zástupcích obcí, aby se snažili přispět ke skloubení rozličných zájmů a pomáhali tak vytvářet na svém katastru harmonickou a zdravou krajinu.

Podrost lužního lesa

Obnova a prezentace kulturního dědictví

Výchozí podmínky

Poznávání přírodního a kulturního dědictví je pro turisty jedním z klíčových důvodů návštěvy lokalit. Zatímco v případě kulturních památek se jedná zejména o poznávání historie a kultury svého i cizích národů, jsou cesty za přírodními památkami motivovány často touhou po spatření zachovalých přírodních scenérií a zajímavostí. Zatímco např. památkové objekty jsou na zátěž spojenou s vysokým počtem turistů připraveny a mohou ji snáze regulovat, jsou přírodní památky výrazně zranitelnější. Pro jejich prezentaci návštěvníkům je proto důležité odhadnout míru turistické únosnosti daného území. Obvykle je obtížné ji předem přesně stanovit a nezbývá pak než určit ji na základě pečlivého sledování množství turistů a změn, které v lokalitě nastávají. Získané zkušenosti je pak možné využít pro stanovení turistické únosnosti lokalit s podobnými podmínkami. Pro to, aby byla lokalita pro

turisty co nejzajímavější, je vhodné jí dát nějaký příběh. Mezi návštěvníky Moravského krasu je snad nejznámější legenda spojená s propastí Macocha, může jít ale o nejrůznější zajímavosti typu „nejstarší nebo největší strom svého druhu v tomto regionu, na Moravě, na Slovensku“ nebo vyprávění nějaké pozoruhodné historky. Přírodní památky a zajímavosti mohou být přímo součástí turistických balíčků nabízených podnikateli v cestovním ruchu nebo mohou být spojeny s místními tradicemi, slavnostmi nebo regionálními produkty. Všechny tyto možnosti ale musí být využívány pouze do té míry, aby nepoškodily kulturní nebo přírodní památku a neztratil se tak důvod pro návštěvu daného místa. Kromě toho je třeba také dbát na zachování rázu lokality – je unikátní a zajímavá právě tím, jak vypadá a např. umístění architektonicky nevhodné ubytovací nebo restaurační kapacity v její blízkosti nebo ve výhledu na ni může znamenat omezení nebo i ztrátu zájmu turistů.

Způsob řešení

Zajímavým příkladem spojení přírodního a kulturního dědictví jsou Evropské cesty železa v Moravském krasu. Území Chráněné krajinné oblasti Moravský kras je totiž kromě jedinečných krasových útvarů také místem, které se od raného středověku zásadním způsobem podílelo na rozvoji evropského železářského hutnictví. Cílem mezinárodního projektu Evropské cesty železa je propojení klíčových evropských historických oblastí jednotnou myšlenkou i propagací. Proto byly na území Moravského krasu vybrány nejvýznamnější technické, kulturní a přírodní památky a archeologické nálezy. Vznikl zajímavý turistický produkt, který prezentuje bohatou kulturu a technické dovednosti dřívějších obyvatel krasové oblasti. Návštěvníci se o nich mohou více dozvědět na naučných stezkách, během prohlídek objektů a také při pravidelně organizovaných akcích. Ty jsou v Moravském krasu organizovány např. v květnu při příležitosti Evropského dne parků. Turisté se mohou stát účastníky ukázkových taveb železa s pomocí replik středověkých hliněných pecí, dozví se zajímavosti ze života dřívějších obyvatel krasu, seznamují se s paleontologickými a archeologickými nálezy a s napínavou historií objevování jeskynních systémů. Kromě ukázek taveb železa a výpalu dřevěného uhlí v milíři mohou návštěvníci na Cestách železa absolvovat i kulturní akce

a koncerty konané v atraktivním prostředí vybraných jeskyní (např. v rámci festivalu Čarovné tóny Macochy).

Při prezentaci přírodního a kulturního dědictví může jít i o menší území a samostatné objekty. Příkladem může být vodní mlýn, který se nachází v Dunajském Klátově. Byl postaven na pravém břehu Klátovského ramena Malého Dunaje a je posledním exemplářem vodních mlýnů, které na Žitném ostrově pracovaly. Pochází z počátku 20. století a mouka se v něm mlela až do roku 1950. Je kulturní technickou památkou v majetku státu a jeho okolí je národní přírodní rezervací. Obnovené dřevěné mlýnské kolo s rozpětím ramen 6m a zděná mlýnice vytváří v kombinaci s vodní hladinou Klátovského ramene jedinečnou scenérii. V mlýně je umístěna expozice vodního mlynářství s původním zachovaným zařízením. Návštěvníci této malebné části Žitného ostrova tak poznávají zajímavou historii mlynářského využívání vodního toku a získané informace si doplňují údaji o přírodních klenotech na panelech navazující naučné stezky.

Stručné vyhodnocení pozitiv a případných negativ

Prezentace kulturního a přírodního dědictví je mimořádnou příležitostí pro rozvoj cestovního ruchu. Šetrným přístupem lze toto bohatství objevovat a využívat. Na místě dřívější těžby nerostů nebo výrobních kapacit vznikají interaktivní muzejní expozice, příjmy jsou generovány z prohlídek a z navazujících turistických služeb. Skloubení přírodního a kulturního dědictví posiluje atraktivitu území a případné limity návštěvnosti se mohou promítat např. do vyšších cen vstupného. Jedinečná místa si vždy získají svůj okruh zájemců, a pokud se v území podaří provázat turistické služby např. společným vstupným nebo balíčkem služeb, bývají spokojeni nejen návštěvníci, ale také jednotliví provozovatelé. Navíc lze připravovanými balíčky cíleně oslovovat vybrané skupiny tuzemských nebo zahraničních návštěvníků a vhodným nasměrováním a koordinací jejich pobytu v území regulovat zátěž jednotlivých lokalit. Pro tento aktivní přístup k rozvoji turistiky je nezbytná součinnost a spolupráce klíčových aktérů v území, což nebývá vždy jednoduché. Přesto je vhodné snažit se tento komplikovanější model partnerství na místní úrovni vytvářet, protože je z dlouhodobějšího hlediska výhodný pro všechny zúčastněné.

Ukázka tavby železa v Moravském krasu

Vodní turistika v chráněných územích

Výchozí podmínky

Touha lidí po netradičních zážitcích přispívá k rozvoji vodní turistiky. Na více než stoletou tradici vodáctví v českých zemích (první kanoe zde vyplula roku 1875) navazují nejen dnešní „skalní“ vodáci, ale také široká turistická veřejnost. Tento druh rekreačních aktivit má velkou řadu stoupenců, nové materiály používané při výrobě osobních lodí snižují nároky na jejich údržbu a usnadňují jejich používání a přispívají k vyšší bezpečnosti. Voda jako prostor se tak otevírá čím dál větší skupině turistů. Nemusí se ale jednat pouze o individuální turistiku na kánoích nebo raftech, oblíbené jsou také projížďky na větších lodích s motorovým pohonem. Na řadě míst vznikla v reakci na bouřlivý rozvoj vodní turistiky omezení, která mají za cíl chránit přírodu před nadměrnou zátěží (např. minimální výška hladiny řek pro možnost splavnění, stanovení období splavnosti). Sama

o sobě je vodní turistika k přírodě velmi šetrná, a pokud je vhodně umístěná a přiměřeně rozvinutá infrastruktura, lze tento krásný druh relaxace provozovat ke spokojenosti všech zúčastněných. Organizovanou vodní turistiku lze využít k názorným ukázkám přírodních hodnot a k posilování pozitivního vztahu k jejich ochraně.

Způsob řešení

Pro provozování vodní turistiky lze kromě přirozených toků s úspěchem využívat také uměle vybudované vodní cesty. Jednou z nich je Bařův kanál, který od Otrokovic po Skalici měří 53 km. Některé jeho úseky využívají přirozené koryto řeky Moravy, jinde vedou uměle vytvořeným koridorem. Na své cestě protéká Bařův kanál různými chráněnými územími – např. přírodním parkem Strážnické Pomoraví. Návštěvníci mají řadu možností, jak si tuto turistickou

vodní cestu užít – mohou se svézt na vlastní motorové lodi nebo si ji půjčit v některé z místních půjčoven, mohou absolvovat pravidelnou plavbu na velké výletní lodi či pobýt na hausbótu. O tom, jak je možné skloubit ochranu přírody a turistiku, se lze přesvědčit např. při plavbě z přístaviště ve Skalici. Zkušený průvodce seznamuje během plavby turisty nejen s historií vzniku a zajímavostmi stavby Baťova kanálu, ale také s krásami okolní přírody. Plavba v úseku česko-slovenského pomezí tak přináší svým účastníkům nezapomenutelné zážitky – mohou např. pozorovat, jak se z českého „čápa“ stává během několika mávnutí křídel slovenský „bocian“. Turisté získávají díky této vodní cestě přístup k řadě dalších míst v pohraničí – ať už se jedná o technické památky z doby průmyslového využívání kanálu nebo tradiční jihomoravské vinné sklípky v Petrově či nedaleké královské město Skalice s vyhlášenou pochoutkou trdelníkem.

Příklady, které dokladují snahy o šetrné využívání vodních cest v chráněných územích, lze nalézt mnoho. V zámeckém parku v Lednici na Moravě doplňuje vodní přeprava nabídku atraktivního památkového areálu UNESCO a kromě vlastní přepravy turistů se tamní provozovatelé podílí také na ochraně a čištění koryta ramen řeky Dyje. Během plavby lze při výkladu lodního průvodce pozorovat např. ledňáčky nebo doklady o činnosti bobrů.

O větší rozvoj šetrné vodní turistiky a navazujících služeb mají zájem také slovenské obce sdružené v „Mikroregionu Klátovské rameno“ v srdci Žitného ostrova. Vodní turistika existuje na blízkém Malém Dunaji a umožňuje využití 135 km dlouhé vodní trasy Malého Dunaje od Bratislavy až po Kolárovo. Obce své sdružení pojmenovaly podle Klátovského ramena, což je národní přírodní rezervace s nejvyšším stupněm ochrany. Je unikátní svým vysokým stupněm čistoty vody, protože prameny, které rameno napájejí, vyvěrají pouze ze spodních vod. Pro zajímavost lze uvést, že zde v minulosti při výzkumu místních sladkovodních hub působil i tým světoznámého oceánologa Jacquea – Yvese Cousteaua. Souvislá vodní hladina je

dlouhá cca 18 km a v současné době je zde na vybraných úsecích v omezené míře umožněna i plavba nemotorových lodí. Na Klátovském rameni platí ale všeobecný zákaz rybolovu, který byl kdysi pro místní obyvatele zdrojem obživy. Z důvodu ochrany lužních biotopů je také omezeno využívání břehů, což znesnadňuje i přístup do této oblasti a také její údržbu. Této vodní lokalitě ale hrozí riziko zanášení pramenů nánosy bahna, zpomalování toku vlivem napadaných kmenů a větví, rozvoj invazních druhů rostlin a proces postupného přirozeného zazemňování. Proto byla vedena jednání s ochránci přírody, která vyústila v realizaci projektu zaměřeného na odstraňování invazní dřeviny pajasanu žláznatého z břehových porostů. S využitím dotací z EU byl v roce 2012 realizován projekt, během kterého byly z koryta vybrané části Klátovského ramena odstraňovány části napadaných stromů. Cílem projektu byla podpora a ozdravení vodních biotopů, zpomalení procesu zazemňování a degradace vodních biotopů, zmírnění rizika negativních dopadů v době povodní a zlepšení vodní dynamiky toku Klátovského ramena. Další ukázkou aktivní ochrany této lokality byly např. mezinárodní ekologické akce Čištění dna Klátovského ramena zahrnuté do celosvětového hnutí Beach Clean Up. Obce mikroregionu se na spolufinancování těchto ekologických akcí podílely.

Stručné vyhodnocení pozitiv a případných negativ

Existence vodních ekosystémů přináší svému okolí mnohé příležitosti, ale také mnohá rizika (např. v podobě povodní). V současné době se přírodní lokality nebo alespoň přírodě blízké biotopy stávají stále větší vzácností a nelze mít proto za zlé snahám je chránit a zachovat jejich fungování v krajině. S tím se ale samozřejmě pojí určitá omezení jejich využívání, která bývala v minulosti pro místní obyvatele samozřejmá – např. rybolov nebo těžba dřeva z břehových porostů. Bylo by ale krátkozraké přerušit podobnými zákazy vazbu místních obyvatel na „své“ území, protože právě místní obyvatelé jsou často těmi, kdo si váží odkazu svých předků a kdo jsou schopni se o něj starat a chránit. Představuje pro ně totiž potenciál, který mohou dále rozvíjet a využívat. Stanovení a respektování limitů turistické únosnosti krajiny a dalších parametrů umožňuje využívat místní zdroje – např. pro rozvoj turistiky nebo pro zavádění nových metod hospodaření a vytváření podmínek pro vytváření obnovitelných zdrojů energie.

Jeskyně a možnosti jejich využití pro cestovní ruch

Výchozí podmínky

Podzemní krasové systémy a jeskyně patří mezi neoblíbenější turistické cíle – jen v ČR je ročně navštíví přes 700 tisíc lidí. Mnoho z nich přitom zamíří do Moravského krasu na jižní Moravě. Největší zájem je o Punkevní jeskyně s propastí Macochou a bezkonkurenční plavbou na podzemní říčce Punkvě. Jeskyně a další krasové jevy jsou přitom poměrně citlivý a zranitelný biotop, který je ovlivňován nejen přímo návštěvníky, ale také aktivitami v jejich okolí. Návštěvnost jeskynních systémů je dnes regulovaná (stanoven maximální počet osob ve skupinách, intervaly vstupů, vypínání světel mezi jednotlivými výpravami) s ohledem na zachování neživé i živé přírody, kterou nepříznivě ovlivňuje vysoká návštěvnost, nadměrné osvětlení, kolísání teplot a vlhkosti

v průběhu prohlídek. Živé organismy (veřejnosti jsou známí především netopýři) chrání před nadměrným rušením provozní režim jeskyní se stanoveným maximálním počtem osob ve skupinách, intervalu vstupů v průběhu dne nebo omezení návštěv během zimního období, kdy netopýři a vrápenci v jeskyních hibernují. Pro turisty přijíždějící především v období letní sezóny je návštěva chladných jeskyní vítaným zpestřením nejen horkých slunečných dnů, ale je také vyhledávanou alternativou v případě nepříznivého počasí. Navazující turistická infrastruktura a doplňky ve formě přepravy návštěvníků turistickým vláčkem nebo na lodičkách (např. po ponorné říčce Punkvě), naučné stezky a interaktivní expozice vytváří v krasových územích vysoký rozvojový potenciál.

Způsob řešení

Obce ležící v chráněném krasovém území musí respektovat omezení vyplývající z ochranného režimu a jsou na ně kladeny zvýšené nároky např. v oblasti nakládání s odpady a zejména při likvidaci odpadních vod. Jak dokládá příklad jihomoravské obce Sloup, pomohla existence okolního chráněného území (CHKO Moravský kras) k získání dotace na stavbu čistíčky odpadních vod. Obce Moravského krasu a okolí mají zájem využít potenciál krasového území i k rozvoji cestovního ruchu. V současné době jsou jeskyně v ČR provozovány Správou jeskyní České republiky, která je příspěvkovou organizací Ministerstva životního prostředí (www.jeskyne.cz). Příjmy vybrané od návštěvníků na vstupném do jeskyní jsou touto organizací vkládány zpět do péče o jeskyně a zajištění jejich optimálního provozu (údržba zpřístupněných tras a jejich techniky, informační, propagační a publikační činnost včetně vytváření naučných tras a expozic). Návštěvníkům jeskyní mohou podnikatelé v obcích nabídnout např. ubytovací a restaurační kapacity nebo své produkty. Jednou z možností je např. systém tzv. regionálních produktů vytvářený od roku 2004 (www.regionalni-znacky.cz).

V obci Sloup v Moravském krasu tak mohou turisté kromě návštěvy jeskyní ochutnat i vyhlášené pekařské výrobky nebo v blízké obci Šošůvka výborný kozí sýr, které se pyšní značkou Moravský kras – regionální produkt.

„Bambusový lesík“ v Kateřinské jeskyni

Pět zpřístupněných jeskyní Moravského krasu (Punkevní, Kateřinská, Balcarka, Výpustek a Sloupsko-šošůvské) navštíví ročně přibližně 400 000 osob, což představuje dobré podmínky pro rozvoj navazujících podnikatelských aktivit. Toto množství je ale v území nerovnoměrně rozloženo a to ovlivňuje způsob využití tohoto potenciálu a také charakter nabízených služeb. V této souvislosti může znamenat i např. řádově menší návštěvnost (cca 30 000 turistů ročně) v západoslovenské jeskyně Driny lokálně větší přínos (je pátou nejnavštěvovanější jeskyní na Slovensku). Jeskyně je součástí Smolenického krasu a leží na území obce Smolenice v CHKO Malé Karpaty. Je jedinou veřejnosti přístupnou jeskyní na západním Slovensku a stejně jako dalších 11 jeskyní na Slovensku je provozována státní organizací – Správou slovenských jeskyní, což je organizační složka Státní ochrany přírody Slovenské republiky (příspěvková organizace Ministerstva životního prostředí Slovenské republiky – www.ssj.sk). Příjmy ze vstupného tak podobně jako u jeskyní Moravského krasu nejdou do rozpočtu dané obce a potenciál turistů tak mohou obce využívat spíše prostřednictvím jiných služeb cestovního ruchu.

Objevení a zpřístupnění jeskyně Driny dalo např. základ vzniku blízké rekreační oblasti Jahodník, ve které najdou turisté ubytovací a stravovací kapacity a nabídku dalších služeb a aktivit. K zvýšení atraktivity jeskyní přispívají také naučné stezky, které se v obou uváděných obcích (Sloup, Smolenice) nacházejí.

Plavba po ponorné řídce Punkvė

Stručné vyhodnocení pozitiv a případných negativ

Veřejnosti zpřístupněné jeskyně mají v Česku i na Slovensku statut národních přírodních památek, národních přírodních rezervací a přírodních rezervací často ve velkoplošných chráněných územích. Obývají je zvláště chráněné druhy živočichů. Přesto se jedná o lokality, které jsou z pohledu cestovního ruchu velmi oblíbené a hojně využívány. Citlivě provozované jeskyně jsou příkladem rozumného kompromisního řešení mezi zájmy ochrany přírody a rozvojem turistiky. Cílem provozovatelů jeskyní je, aby jeskyně nebyly jen adrenalinovou atrakcí nebo pouze estetickým zážitkem, ale aby se staly stálým zdrojem poučení o přírodě, jejím vývoji a historii, zdrojem studia o vzniku a vývoji člověka a jeho kultury. Samotný provoz jeskyní (průvodcovství, údržba tras atd.) vytváří pracovní příležitosti pro místní obyvatele a existence jeskyní umožňuje rozvoj navazujících služeb cestovního ruchu (např. stravování, ubytování, regionální produkty, TIC). Právě regionální produkty pocházející z chráněných území mají v současné době mezi veřejností určitou marketingovou výhodu, protože se s nimi podvědomě spojuje pozitivní představa čisté přírody chráněných území. Návštěva jeskynních komplexů přináší návštěvníkům kromě atraktivního „prvku neznáma“ také poznávání zajímavých archeologických

a paleontologických nálezů. Řada obcí v krasových územích by přivítala vytvoření přímé vazby na příjmy z provozu jeskyní (např. formou poplatku z prodané vstupenky). S pomocí tohoto příjmu by mohla být financována potřebná údržba společné turistické infrastruktury. Podíl obce na příjmech ze vstupného by byl také motivační zpětnou vazbu pro místní obyvatele a podnikatele, kteří by tak vnímali také finanční přínos cenné přírodní lokality a podporovali by její zachování a ochranu.

Portál Kateřinské jeskyně

Účast místních iniciativ při obnově krajiny

Výchozí podmínky

Příroda a její ochrana je věcí nás všech. Každý k ní máme svůj vztah – někdo přírodu a krajinu potřebuje ke každodennímu životu, jinému stačí občasné vycházky za relaxací a další ji vnímají jako samozřejmost a příliš se jí nezabývají. Vztah lidí k přírodě je odrazem jejich přístupu k životu a odráží také vyspělost civilizace. Moudrá společnost si svých přírodních zdrojů váží, dokáže je rozumně využívat a chránit a je schopná si k tomu vytvořit patřičné nástroje – zejména legislativu a instituce. V současném období zhoršené ekonomické situace ale dochází ke změnám, které mají za následek redukcí veřejných prostředků určených k financování opatření na ochranu přírody, management a obnovu krajiny. Nelze se tedy spoléhat na to, že stát bude tak jako dosud zajišťovat a financovat velkou část aktivit potřebných pro zachování zdravé krajiny a ochranu cenných přírodních lokalit a území.

Způsob řešení

Na péči o životní prostředí, přírodu a okolní krajinu se mohou úspěšně podílet nejrůznější místní iniciativy. Spolupráce mezi odborníky a místními obyvateli může mít velmi zajímavé výsledky a na jejich dosažení není vždy třeba vynakládat obrovské finanční prostředky. Přesvědčili se o tom obyvatelé obce Habrůvka ležící v CHKO Moravský kras. Při úvahách o dalším rozvoji obce byla jednou z možností developerská výstavba rodinných domů na místě starého zanedbaného třešňového sadu založeného kolem roku 1913. Jako protiváha zájmů developera vzniklo v roce 2010 občanské sdružení, které své poslání a filozofii vetknulo už do svého názvu: Habrůvka tradiční vesnicí, o.s. Jejich hlavním cílem je ochrana místní přírody a krajiny a první z jejich aktivit byla záchrana a postupná revitalizace zmíněného obecního sadu. Díky jejich úsilí byly v sadu objeveny a zachráněny původní staré

odrůdy třešní a proběhly dosadby chybějících stromů. Ve spolupráci s obcí, Mendelovou univerzitou a s finanční podporou Jihomoravského kraje a Správy CHKO Moravský kras provádějí zdravotní řez a ošetření starých stromů a pravidelné sekání travních porostů. Tyršův sad tak postupně ožívá a k tomu mu pomáhají i ptáci vyvedení z budek připravených členy Českého svazu ochránců přírody Břeclav. Při obnově sadu byli místním dobrovolníkům odbornou radou nápomocni také odborníci z Biosférická rezervace Dolní Morava, o. p. s., se kterými byla vytvářena především koncepce celkové obnovy sadu. V sadu probíhají každoročně brigády cílené např. na odstraňování náletů akátů, vyvážení zbytků skládek a na shrabování trávy. Na přístupové cestě k sadu jsou umístěny naučné tabule s popisem přírodních zajímavostí a návštěvníci sadu mohou na svých vycházkách využít také připravené posezení s dřevěnými lavičkami a stoly. Kromě odpočinku se mohou zájemci při organizovaných setkáních v sadu také leccos přiučit – např. mohou absolvovat ukázkou letního řezu ovocných stromů i s praktickými radami.

Dalším zajímavým příkladem je obnova Novodvorské lipové aleje v CHKO Moravský kras. Alej lemuje obě strany cesty vedoucí z osady Nové Dvory směrem do Pustého žlebu a založil ji v 19. století majitel blanenského panství Hugo František Salm. Správa CHKO Moravský kras vyhlásila tuto

alej tvořenou 57 lipami malolistými a velkolistými v roce 1994 jako památnou, největší lípy mají totiž obvod kmene přes 400 cm. Postupem času ale alej zarostla náletovými dřevinami a keři a řada původních stromů byla poškozena. Na základě projektu obnovy aleje zpracovaném týmem studentů se podařilo pro alej získat prostředky z Nadace O2 v programu Think Big. To umožnilo odstranění náletů a ošetření trhlín v kmenech a jejich zakrytí šindelovými stříškami. Na revitalizaci aleje se kromě autorů projektu přímo podíleli také odborníci ze Správy CHKO Moravský kras, Lesů ČR, místní hasiči, myslivci, skauti, školáci ze ZŠ Sloup a další. Rodiny z okolních obcí vysázely do mezer v aleji „své“ rodové stromy. Za zmínku určitě stojí, že se jednalo o klony památných lip vypěstované v Dendrologické zahradě Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví v Průhoncích. Kromě nových stromů přibýly také lavičky a budky pro ptáčí obyvatele aleje. Obnova aleje se stala ukázkou společného úsilí místních obyvatel, které bylo po právu odměněno vítězstvím v soutěži „Alej roku 2011“. Novodvorská alej se nyní těší zájmu a pozornosti turistů a pro místní malé i dospělé obyvatele představuje inspiraci pro další aktivity.

Stručné vyhodnocení pozitiv a případných negativ

Zapojení místních obyvatel do obnovy okolní krajiny přináší užitek nejen přírodě, ale zejména posiluje vazbu mezi krajinou a lidmi, kteří ji obývají. Z praktického hlediska může toto aktivní zapojení obyvatel usnadnit a urychlit např. přípravu komplexních pozemkových úprav a vytváření prvků územního systému ekologické stability (biokoridorů, biocenter, protipovodňových opatření atd.). Ochrana přírody a obnova krajiny by neměly být závislé pouze veřejných financích, které jsou navíc stále hůře dostupné. Pomoci mohou nejen prostředky ze soukromého sektoru, ale také dotace ze strany nadací a dalších organizací. A jak dokládají příklady z Habrůvky i Novodvorské aleje, je aktivní a důvěryhodná nezisková organizace pro získávání dotací či příspěvků tím vhodným subjektem. Přesto ale zůstává tím klíčovým prvkem nadšení a ochota lidí udělat něco užitečného pro zachování zdravé a harmonické krajiny.

Příprava na instalaci budek v Tyršově sadu

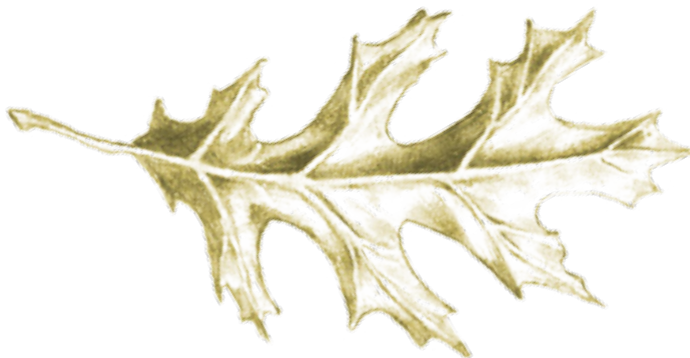
Motto na závěr

Pokud se vzdálí lidské srdce od přírody, zatvrdí se. Nedostatek úcty k tomu, co roste, co je živé, rychle povede také k nedostatku úcty k lidem.

Indiánský náčelník Stojící Medvěd, kmen Lakota

Text: Libor Opluštil

Fotografie: Ladislav Rygl ⁵ / Libor Opluštil ^{6 8 10 11 14 16 17 21 26} / Jan Vybíral ¹⁹ / Pavel Forejtek ²⁰ / Leoš Štefka ^{29 30 31} / Petr Čupa ³⁴

Regionální rozvojová agentura jižní Moravy

Královopolská 139, CZ 612 00 Brno

Tel.: +420 541 211 635

E-mail: rrajm@rrajm.cz

www.rrajm.cz